

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний авіаційний університет**

**The John Paul II Catholic University (Lublin, Poland)
Warsaw University of Maria Sklodowska-Curie
(Czestochowa, Poland)**

**Ташкентський державний технічний університет імені Іслама Карімова (Ташкент,
Узбекистан)**

Бакинський державний університет (Баку, Азербайджан)

X Міжнародна науково-практична конференція

**АВІАЦІЙНА ТА ЕКСТРЕМАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ У КОНТЕКСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ
ДОСЯГНЕНЬ**

25-26 травня 2017 року

Збірник наукових праць

Київ 2017

УДК 159.9:629.7.001.76 (063)
ББК ю941.3я431
А 202

Авіаційна та екстремальна психологія у контексті технологічних досягнень: збірник наукових праць / за заг. ред. Л.В. Помиткіної, Т.В. Вашеки, О.В. Сечейко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2017. – 340 с.

Збірник містить матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції з актуальних проблем авіаційної та екстремальної психології в умовах глобалізованого мережевого соціуму, що відбулася 25-26 травня 2017 року на кафедрі авіаційної психології Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету.

Організаційний комітет

Голова організаційного комітету:

Помиткіна Л.В. – д-р психол. наук, проф., зав.кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ.

Заступник голови організаційного комітету:

Руденко М.П. – генерал-майор запасу Повітряних Сил України, льотчик морської авіації, канд. військ. наук, доцент, проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Члени оргкомітету:

Гічан І.С. – канд. психол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Долгова О.М. – канд. біол. наук, доцент, доцент кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Фесюк І.В. – психолог кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Рецензенти:

Панок В.Г. – директор Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи, д-р психол.наук, проф., проф. кафедри авіаційної психології НН ГМІ Національного авіаційного університету, м. Київ

Булах І.С. – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, м. Київ

Рекомендовано до друку Вченою радою Навчально-наукового Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету (протокол № 4 від 17 травня 2017 р.)

ISBN

© Колектив авторів, 2017

© Національний авіаційний університет, 2017

Василь Осьодло
доктор психологічних наук, професор, начальник гуманітарного інституту
НУОУ імені Івана Черняхівського м. Київ (Україна)

Д. С. Зубовський
науковий кореспондент лабораторії вікової психофізіології Інституту
психології імені Г.С.Костюка НАПН України
м. Київ (Україна)

КІЛЬКІСНИЙ ТА ЯКІСНИЙ ПІДХІД ДО ОЦІНЮВАННЯ ПОСТТРАВМАТИЧНОГО ЗРОСТАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Ідея про те, що боротьба з важкими життєвими подіями в певних випадках здатна стати каталізатором позитивних трансформаційних змін особистості не є новою. Можливість подібних змін у результаті боротьби зі стражданням та кризою є темою, що вже тривалий час культивується в літературі, філософії та релігії. Починаючи з середини 90-х років, ця тематика отримала систематичну увагу вчених в області психології, психіатрії, та соціальної роботи. Найбільш конкретно вона була сформована в концепті посттравматичного зростання особистості.

На сьогоднішній день (тут пропущено слово ТЕМА скорее всего) посттравматичного зростання особистості займає одне з провідних місць за кількістю щорічних досліджень та публікацій. Так, станом на 2004 рік, в своїй оглядовій статті на тему “позитивні зміни після травматичних подій” С. Джозеф та А.Лінлей визначали 40 наукових робіт, у яких повідомлялося про позитивні зміни, що відбулися з тими, хто пережив травматичну подію [4]. На сьогоднішній день ця цифра збільшилася в десятки разів. Лише на вищезазначену наукову статтю, в пошуковій системі “Google Scholar” вже налічується близько 1500 наукових посилань. Така ж тенденція спостерігається і на статтю Р.Тедескі та Л.Калхоун “Анкета посттравматичного зростання: вимірювання позитивних наслідків травми” (1996 р.), у якій вперше було розроблено інструментарій для вимірювання цього феномену [6]. На сьогодні, ця робота налічує близько 3190 наукових посилань.

Проте, незважаючи на зростаючу кількість наукових досліджень стосовно посттравматичного зростання особистості, питання щодо оцінки та вимірювання цього феномену залишається одним із найбільш дискусійних. Значний період часу психологи не володіли єдиним методичним підходом до оцінювання та вимірювання посттравматичного зростання. Багато в чому таку ситуацію можна пояснити тривалим періодом теоретичного становлення конструкту посттравматичного зростання, його відносною розмитістю та відсутністю чіткої теоретичної концептуалізації.

На сьогоднішній день науковцями виділяється два підходи до оцінювання та вимірювання посттравматичного зростання – якісний та кількісний. Обидва цих підходи активно використовуються у наукових дослідженнях та володіють своїми сильними й слабкими сторонами, які обов’язково слід враховувати при плануванні досліджень.

Першим з цих двох підходів для оцінювання посттравматичного зростання було застосовано якісний підхід. Тривалий час він залишався домінуючим та послуговував основою для значної кількості засадничих досліджень з цієї проблематики. Якісний підхід до вимірювання посттравматичного росту представлений насамперед такими методиками як письмове есе, техніка життєвої історії, експресивне письмо, нарративні техніки та структуроване інтерв’ю [1].

Особливої поширеності серед вищезазначених методик якісного підходу отримало структуроване інтерв’ю. Як правило, інтерв’ю спрямовувалось на позитивні зміни або здобутки в результаті травматичної події та використовувало відкритий формат запитань: “Ви відчули які-небудь позитивні зміни в результаті...?”; “Яку зміну в собі Ви могли б виділити після...?” [3]. В подібних інтерв’ю дуже часто позитивні та негативні зміни оцінювалися одночасно.

Ранні дослідження у галузі позитивних наслідків травматичного стресу опиралися саме на якісні дані, що дозволило сформувати уявлення про різноманіття проявів зростання, як-то зміни у самосприйнятті, підвищення цінності життя, покращення міжособистісних стосунків, світоглядні трансформації тощо. Це одна із суттєвих переваг якісних методик над кількісними, адже опитувальники не можуть охопити всі сфери посттравматичного зростання, більше того, досліджувані не обмежені визначеним набором шкал, а доповідають про існуючий та значущий для них досвід.

Втім, якісні методи мають низку недоліків, що пов’язані не лише із значними витратами часу і складністю охопити велику вибірку, але і певною упередженістю у постановці питань

інтерв'ю. Крім того, деякі методики, наприклад наративні техніки, дозволяють глибше зрозуміти досвід особистісного зростання, проте не існує загальноприйнятого способу порівняння отриманих індивідуальних даних [1].

Для підтримки вищевказаного слід відзначити, що в останні роки якісний підхід почав поступово зникати з більшості наукових досліджень посттравматичного зростання. Дослідники все частіше почали апелювати до стандартизованих і валідизованих методик кількісного підходу. Така ситуація в значній мірі пояснюється прагненням уніфікувати отримані дані з різних досліджень, різних травматичних ситуацій та різних категорій досліджуваних.

Дослідження посттравматичного зростання в межах кількісного підходу почали з'являтися в першій половині 90-х років минулого століття. Саме в цей час з'явилося декілька з перших досліджень, що базувалися на використанні хоча і погано валідизованих, проте кількісних методик оцінювання посттравматичного зростання [2;5].

Справжнім проривом в цьому питанні стали дві дослідницькі роботи 1996 року. Саме в цей рік світ побачили відразу дві стандартизовані та валідизовані методики кількісного вимірювання позитивних наслідків травматичного досвіду – “Шкала пов'язаного зі стресом зростання” (Stress-Related Growth Scale) та Опитувальник посттравматичного зростання (Posttraumatic Growth Inventory). [6]. В 1998 році також було розроблено “Шкалу знаходження вигод” (Benefit Finding Scale).

Усі згадані опитувальники пропонують респондентам оцінити ступінь посттравматичних особистісних змін у різних сферах за допомогою шкал Лікерта.

Використання кількісного підходу має ряд суттєвих переваг, які обов'язково слід враховувати при конструюванні дослідження: 1) можливість дослідження багаточисельних вибірок різних груп населення; 2) уніфікація наукових уявлень про конструкт посттравматичного зростання серед дослідників з різних країн; 3) можливість кількісного вимірювання прояву посттравматичного зростання та оцінювання його за заздалегідь визначеними сферами; 4) швидкість отримання значного масиву даних; 5) валідизація методик на значній кількості вибірок досліджуваних та встановлені нормативні дані для них.

Проте кількісний підхід поряд із перевагами має і ряд суттєвих недоліків. По-перше, наявні методики кількісного підходу не є всеосяжними з огляду на набір шкал, тобто позитивні зміни можуть траплятися у тих сферах, які не враховані розробниками. По-друге, шкали відповідей у даних опитувальниках є уніполярними, тобто не надають можливості доповідати про негативні зміни у тих чи інших аспектах. По-третє, сучасні методики вимірювання посттравматичного росту не забезпечують жодної інформації про причини, з яких досліджувані обирають варіанти відповідей, що вказують на “нульове” зростання [1].

Література

1. Шелюг, О. А. Багатовимірність феномену посттравматичного росту: біологічний, психологічний та соціокультурний складники особистісних трансформацій / О. А. Шелюг // Психологія і особистість. - 2014. - 1.- С. 112-129.
2. Burt M. Dimensions of recovery from rape / M. Burt, B. Katz // Journal of Interpersonal Violence. - 1987. - № 2. - P. 57-81.
3. Davis C. G. Making sense of loss and benefiting from the experience: Two construals of meaning / C. G. Davis, S. Nolen-Hoeksema, J. Larson // Journal of Personality and Social Psychology. - 1998. - № 75. - P. 561-574
4. Linley P.A. Positive Change Following Trauma and Adversity: A Review / P. A. Linley, S. Joseph // Journal of Traumatic Stress. - 2004. - №1. - Vol. 17. - P. 11-21.
5. Joseph, S. Changes in outlook following disaster: The preliminary development of a measure to assess positive and negative responses / S. Joseph, R. Williams, W. Yule. // Journal of Traumatic Stress - 1993. - № 6. - Vol. 2. - P. 271-279
6. Tedeschi R. G. The post-traumatic growth inventory: Measuring the positive legacy of trauma / R. G. Tedeschi, L. G. Calhoun // Journal of Traumatic Stress. - 1996. - Vol. 9. - P. 455-471.